

ادغام

معنای ادغام

ادغام در لغت، (مترادف کلمه «ادخال») به معنای «داخل نمودن» می‌باشد، و در اصطلاح، عبارت است از «داخل کردن حرفی در حرف دیگر به طوری که اثری از حرف اول «مُدْعَم» باقی نماند و حرف دوم «مُدْعَم فیه» مشدد شود»، مانند:

(قَدْ دَخَلُوا) که دال (قَدْ) در دال (دَخَلُوا) ادغام شده و آن را (قَدْ خَلُوا) می‌خوانیم.

چنانچه مُدْعَم و مُدْعَم فیه مثل هم نباشند، نخست مدغم را تبدیل به حرف دوم نموده و سپس ادغام می‌کنیم، مانند «قُلْ رَبِّ» که ابتدا «لام» را تبدیل به «راء» و بعد در «راء» دوم ادغام می‌نماییم و «قُرْبٌ» می‌خوانیم.

فایده ادغام

فایده ادغام «سهولت در تلفظ» می‌باشد، یعنی اگر حرفی یک بار تلفظ و بلافاصله همان حرف یا حرف همجنس آن تکرار شود، این حالت برای دستگاه تکلم سنگین خواهد بود، با بهره‌گیری از قاعده ادغام این سنگینی برطرف می‌شود.

انواع سه‌گانه ادغام و موارد آنها در قرآن

۱- ادغام متمثلین: در دو حرفی است که مثل یکدیگر باشند (تکرار یک حرف) و ادغام آنها لازم است چه در یک کلمه باشند و چه در دو کلمه، مانند:

يُدْرِكُكُمْ - قُلْ لَهُمْ - قُلْ لَهُمْ - قُلْ لَهُمْ

۲- ادغام متجانسین: زمانی است که دو حرف هم‌مخرج (حروفی که از یک محل تلفظ شوند) کنار یکدیگر واقع شوند، خواه در یک کلمه و خواه در دو کلمه، ادغام آنها نیز لازم است.

ادغام متجانسین در قرآن مجید، تنها در موارد هفتگانه ذیل پیش آمده است.

۱- مدغم «طاء» مدغم فیه «تاء»، مانند: بَسَطَتْ (بَسَطَتْ).

۲- مدغم «تاء» مدغم فیه «طاء»، مانند: قَالَتْ طَائِفَةٌ (قَالَطَّائِفَةٌ).

۳- مدغم «دال» مدغم فيه «تاء»، مانند: عَبَدْتُمْ (عَبْتُمْ).

۴- مدغم «تاء» مدغم فيه «دال»، مانند: أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا (أَجِيبَدَّ عَوْتُكُمَا).

۵- مدغم «ذال» مدغم فيه «تاء»، مانند: اِذْظَلَمُوا (اِظَلَمُوا).

۶- مدغم «تاء» مدغم فيه «ذال»، مانند: يَلْهَثُ ذَلِكُ (يَلْهَذَلِكُ).

۷- مدغم «باء» مدغم فيه «ميم»، مانند: اِرْكَبْ مَعَنَا (اِرْكَمَعْنَا).

در مورد اول باید دقت شود که حالت درشتی و پُری حرف طاء باقی ماند. [۱]

در مورد ششم و هفتم بدون ادغام نیز خوانده می‌شوند و بجز دو مثال ذکر شده، نمونه دیگری در قرآن وجود ندارد. [۲]

۳- ادغام متقابلین: در حروفی جریان دارد که یا مخرجشان نزدیک بهم باشد و یا در بیشتر صفات متحد باشند، رعایت آنها تنها در دو مورد لازم است و در سایر موارد «حَفْص» ادغام نکرده است.

۱- لام ساکنه در حرف راء، مانند:

قُلْ رَبِّ (قُرْبٍ) - بَلْ رَبُّكُمْ (بِرَبِّكُمْ)

۲- قاف ساکنه در حرف کاف، که در قرآن فقط یک مورد و در کلمه (اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ) پیش آمده و آن را (اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ) می‌خوانیم. [۳]

نحوه علامت گذاری حروفی که در هم ادغام شده

در کتابت بعضی از قرآنها، مواردی که باید حرف مدغم، کاملاً در حرف دوم ادغام شود و هیچ اثری از آن در کلام باقی نماند (ادغام کامل) برای راهنمایی قاری قرآن، حرف مدغم را که در اصل ساکن است بدون علامت سکون و حرف مدغم فیه را با علامت تشدید مشخص کرده‌اند، به این نحو:

قُلْ لَهُمْ (قُلْ لَهُمْ) - قَالَتْ طَائِفَةٌ (قَالَتْ طَائِفَةٌ)

اِذْظَلَمُوا (اِذْظَلَمُوا) - قُلْ رَبِّ (قُلْ رَبِّ)

و در مواردی که صفتی از صفات مدغم باقی بماند و مدغم به طور کلی از میان نرود (ادغام ناقص) برای راهنمایی قاری، حرف مدغم را بدون علامت سکون و حرف مدغم فیه را نیز بدون علامت تشدید مشخص کرده‌اند، به این نحو:

تمرین:

رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ - أَقْلَ لَكُمْ - تَسْتَطِيعَ عَلَيْهِ - يُدْرِ كُكُمْ - فَاضْرِبْ بِهِ - يَلْهَثُ ذَلِكَ - قَدْتَبَيَّنَ - ارْكَبْ مَعَنَا - يُوجِّهَهُ -
عَبَدْتُمْ - قَالَتْ طَائِفَةٌ - بَسَطَتْ - أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمْ - فَرَطْتُمْ - بَلْ رَبُّكُمْ - أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ - أَحَطَّتْ - إِذْ ظَلَمْتُمْ - فَرَطْتُ -
أَثَقَلَتْ - دَعَا اللَّهَ - وَدَّتْ طَائِفَةٌ - لَقَدْ تَابَ - قُلْ رَبِّ - إِذْ ظَلَمْتُمْ

[۱]. توضیح بیشتر آن خواهد آمد.

[۲]. سوره اعراف، آیه ۱۷۶ و سوره هود آیه ۴۲.

[۳]. سوره مرسلات، آیه ۲۰.